

STUDIUL MINȚII ȘI SISTEMUL EDUCAȚIEI

Acad. MIRCEA MALIȚA

Dați-mi voie ca la acest schimb de idei, ocazionat de zilele internaționale ale cercetărilor creierului și minții umane, să îmbrac expunerea mea în formă de povestire, evitând stilul mai rigid și mai puțin comprehensibil al comunicărilor și tezelor științifice. Este vorba despre o experiență trăită în materie de școală și de educație. Încep nu de mult — acum vreo 44 de ani — când aveam obligația profesională de a contribui la îmbunătățirea sistemului educativ românesc. Primul meu gând a fost să caut bazele teoretice ale acestui proiect. Și, spre dezamăgirea mea — care confirma o reacție negativă ca student la cursul de pedagogie urmat la Facultatea de Filosofie din București — nu am găsit un suport edificator. „De ce să mir“, mi-am zis, „când încă nu știm cum funcționează creierul, cum ne merge mintea în care se produce învățarea?“

Și iată că în zilele noastre văd pe un biosociolog american, Wilson, spunând: „Cea mai mare parte a istoriei filosofiei consistă în modele ratate ale minții. Terenul discursului este plin de cioburile teoriilor asupra conștiinței“.

Desigur că absența teoriilor nu era o scuză pentru inacțiune. Era suficient să vedem că, nefiind mai bine înzestrat în acest domeniu filosofic, un Spiru Haret a creat o școală de excepție. Modelele furnizate de cazurile de succes și de experiența lor puteau ține loc unei raționalități științifice sau filosofice. Am apelat la cei mai buni specialiști pe care îi avea țara în materie de cibernetică, matematici, management, limbi străine și tehnologie și o puzderie de facultăți, catedre și cursuri noi au luat ființă în 1970 și 1971. Omagiu veșnic profesorului Moisil, care a condus campania de matematici și informatică a societății și sistemului de educație.

Mult așteptata deschidere a cutiei miraculoase a minții a adus destul de rapid schimbări drastice în abordarea organizării școlii și învățământului. Iată sensul titlului ales pentru ziua de astăzi, *Studiul minții și sistemul educației*. Pe scurt, o singură propoziție, o simplă revelație a cercetării minții poate provoca schimbarea radicală a sistemului educativ. Cel existent explodează, se fărâmițează și poate lăsa locul unui sistem complet inovat și total diferit de cel existent de veacuri. Prima propoziție din studiul minții este adresată tânărului și are două cuvinte: tu înveți. Cu alte cuvinte, întregul mecanism al învățării, toate uneltele, metodele, motivațiile și capacitatea de a învăța le ai tu singur și nu le iei din altă parte, de la nimeni. Dar profesorul, manualele, lecțiile de la catedră, ele nu mă învață oare?, îmi răspunzi. Nu, în mintea profesorilor nu există înscrisă decât capacitatea de a

învăța ei înșiși, dar nu se pot substitui mecanismului de care dispui tu, în capul tău și pentru uzul tău. Ce facem cu ei, cu profesorii, mai au un rol? Au unul nou, diferit și la fel de nobil: pot să te ajute în propriile eforturi — pe tine, subiect unic al învățării — ca mentori, mediatori, consultanți, experți, organizatori ai logisticii și sfetnici.

De când ar începe acest proces de învățare adusă la nivelul individual? A doua propoziție culeasă din studiile minții este ceea ce ea însăși ne spune: intră în capacitatea mea să folosesc anticiparea. Sunt o minte anticipativă. Ajut pe om să privească înainte și departe. Este destul ca să introducem în educație perspectiva de termen lung, cea mai simplă metodă fiind prin punerea întrebării atât de curente: ce vrei să faci? Răspunsul este clar: alegerea profesiei. La vârsta de 16 ani — începutul unei vieți active ce se încheie la 76 de ani — un tânăr ar trebui să aibă o primă preferință pentru o anumită profesie. Alegem deci acest prag pentru a începe procesul de afirmare a propriei vocații și activarea facultății de învățare. Ne adresăm unui singur om și puterii lui de învățare. Evident, alte trăsături precum mima, imitarea și urmarea altora îi asigură contacte utile. Tot atât de evident este faptul că un copil este bombardat de sfaturi, unele categorice și imperative. El crește în familie, are grup de prieteni, ascultă de chemarea vieții colective. Tocmai în această multiformă colecție de factori care îl înconjoară apare mai puternică și strălucitoare afirmarea propriei forțe de a învăța.

Dacă profesorii devin astfel mentori, ce se alege de catedre, lecții și săli cu bănci? Simplu, nu mai este loc pentru ele. Catedre nu mai există fiindcă nu se țin lecții, iar sălile cu bănci sau scaune nu au sens decât acolo unde se dau spectacole.

Dar unde merg studenții, unde lucrează? Îi găsim în laboratoare, care sunt mândria școlii, dacă mai putem să-i spunem așa, întrucât școala devine centru de învățare: laboratoarele au săli mici, alăturate, unde tinerii discută cu mentorii lor experiențele lor și le comentează.

Este de semnalat conjunctura favorabilă în care se poate produce această tranziție spre învățarea cu forțe proprii. Ea constă în revoluția informatică care are loc, derulată cu o viteză neobișnuită. În mijlocul ei ne situăm azi. Evoluția computerelor de la giganticele mașini ale începuturilor a luat drumul miniaturizării lor continue. Dacă în 1971 un cip de siliciu stoca 1.000 de biți, după 30 de ani a ajuns la 1 miliard de biți, ceea ce înseamnă o creștere a capacității de stocare de 1 milion de ori, conform prof. Gheorghe Ștefan, șeful unei școli puternice de tehnologie a computerelor. Computerele, după ce s-au transformat în mici mașini de scris, au devenit portabile. Un francez le-a numit „obiecte nomade”. Vedem elevi și studenți mânuind tablete cu ajutorul cărora intră pe Internet și au acces la informația din marile stocuri disponibile. O tabletă poate găzdui cinci computere ca să asigure vizionarea filmelor, ascultarea concertelor, citirea presei și alte interese. Iată o evoluție care a înzestrat pe elevul ce învață cu mijloace miraculoase, furnizate de calculatoare, asistenți universali, slujitori tăcuți și eficienți la dispoziția sa.

Acest lucru permite realizarea unui vis, altă dată imposibil: curriculumul personal. De veacuri curriculumul vizează pe toți elevii, obligatoriu și fără nuanțe.

Acum, în mod firesc, un tânăr se separă de mulțime și cu ajutorul computerului își croiește un program personal. Computerul deține lista tuturor disciplinelor și metodelor de cercetare posibile și indică singur, printr-un proces modular, cele cerute de un subiect dat, cum ar fi pregătirea pentru o anumită profesiune. Computerul știe tot, găsește orice informație, clasifică, servește fidel un raționament sau un interes personal.

Sistemele școlare de pretutindeni n-au întârziat să țină pasul cu revoluția informaticii. Țara noastră a fost din timp alertată. Școala românească a introdus facultăți, catedre, cursuri de informatică. Universitatea din București s-a situat printre primele zece din lume care și-au creat un centru de calcul dotat cu computere. În acest sens, am putea crede că sensibilitatea pentru problematica învățării individuale și încrederea în viabilitatea sa există în societatea noastră, pregătite de anemergători.

Să presupunem că centrul de învățare s-a înființat și funcționează. Dorim să vedem cum se ocupă unul dintre tinerii angajați în noua metodică. Tocmai a părăsit sala de calculatoare, unde se găsesc exemplarele cele mai rapide și puternice. A lăsat în urmă orele în care și-a croit cu ele curriculumul personal și datele despre locurile de muncă din sfera profesiunii pe care și-a ales-o și acum caută bibliografie pentru referatul lunar ce îi revine privind o problemă deschisă precum resursele naturale amenințate. Acum caută să nu întârzie la ora de laborator. Tema zilei este dintre cele mai atrăgătoare: identificarea pietrelor culese de echipa lor, când cu roluri de exploratori culeseseră pietre de pe munți. Tuturor le sticleau ochii: nu au dat cumva de aur? Mentorul le spusese că mai prețios ar fi un zăcămint de fier. Aștepta rapoartele colegilor săi, care se simțeau implicați într-o adevărată competiție. Ziua era încărcată pentru că după școală avea ore de stagiar la o bancă, atât la ghișeu cu plăți, cât și la muzeul de monede vechi. A doua zi va urma un stagiu care îl interesează nespus: asistent observator la spitalul de urgență. Ca să îl facă să intre în rol, cei de la spital îi vor atârna de gât un aparat medical de ascultare.

Curând se mișcă și presa. Un reporter spune că ceea ce îl uimește cel mai mult este pasiunea și interesul ce cuprind pe tineri. Le sticlesc ochii într-un anumit fel complet diferit de oboseala și plictisul elevilor ce ies de la lecții la școlile obișnuite. Autorul citează pe Bertrand Russell, care spunea că în teoriile cunoașterii a fost neglijată plăcerea omului pe care o caută. Este tot o procedură pe care o găsim în funcționarea minții. În operația de învățare a individului, mintea introduce picătura de aseasonare afectivă. Va funcționa mai bine dacă este plăcută, agreabilă, ludică, cum o vedeau și latinii. Ludus era pentru ei și școală, și joc.

De când se simt liberi să fie ei înșiși, nu individualismul îi caracterizează pe elevi, cât implicarea lor în social. După o zi în care fusese admis să stea în sala primarului, un copil încerca să surprindă în referatul său varietatea mare a oamenilor ce veneau în audiență, diversitatea problemelor pe care le ridicau și interesul comun de a face viața mai atrăgătoare în urbea lor.

Dacă îl cităm pe filosoful englez Bertrand Russell pentru ideea sa, nu putem să îl omitem pe psihologul Jung, care a spus că un adevăr există pentru un om

numai dacă a ajuns singur la el. Există utopii nerealizabile, după cum le spune și numele cu care au fost botezate. Dar sunt și utopii care coboară din straturile rarefiate ale imaginației și, văzându-se susținute de eforturi conjugate ale științei, coboară între noi, se instalează și încep să servească omenirea.

Lăsând pentru un alt prilej înlocuirea metaforelor mecanice ale funcționării minții cu altele mai subtile, încercând să intrăm în acele spații nano, sub dimensiunile până la care funcționează percepțiile sau raționamentele noastre, ne mărginim la un scurt rezumat. Ideea principală este că cele mai simple indicații de funcționare a minții, rezultate din cercetările ce îi sunt dedicate, pot genera proiecte ample și importante pentru societate. Spui „omul învață“ și pe tablă apare schița unei noi strategii educative, sub forma proiectului învățării personale. Este un lucru remarcabil scos din rafturile utopiilor realizabile.

București, 2014